

UDK: 94(575.1):796

DOMINO — KO'ZI OJIZLAR UCHUN QULAY VA OMMAVIY INTELLEKTUAL SPORT TURI

Furqat N. Bozorov

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti,

Tayanch doktorant, Toshkent, O'zbekiston

E-mail: furqattarixchi@gmail.com

ORCID: 0009-0007-3342-9400

Tel: +998936780288

O'zRes FA Tarix instituti professori, Tarix fanlari doktori

[DSc), F.Boboyev taqrizi asosida

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23167999>

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi ko'zi ojizlar orasida keng tarqalgan, biroq ilmiy jihatdan yetarlicha o'rganilmagan domino o'yinining moslashtirilgan shakli va uning ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda domino toshlarining ko'zi ojizlar uchun moslashtirilish xususiyatlari, o'yinning barmoq sezgirligini (Brayl yozuvi uchun zarur ko'nikma) va xotirani rivojlantirishdagi o'rni ko'rsatib berilgan. O'zbekiston Ko'zi ojizlar jamiyati (O'zKOJ) tizimidagi amaliy tajriba, xususan Namangan shahar bo'linmasining 2023-yilgi musobaqasi misolida, domino o'yinining mahalliy darajada allaqachon tashkiliy shakl olgani, biroq respublika miqyosida hali rasman tan olinmagani aniqlangan. Shu asosda domino o'yinini O'zKOJ musobaqalarining rasmiy dasturiga hamda «Cheksiz imkon» turniriga kiritish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: domino; ko'zi ojizlar; inklyuziv sport; Brayl yozuvi; O'zKOJ; «Cheksiz imkon».

Abstract: This thesis examines the adapted form of dominoes — a game widely popular among visually impaired people yet insufficiently studied academically —

and its social and educational significance. It describes how domino tiles are modified for visually impaired players and shows the game's role in developing fingertip sensitivity (a skill essential for mastering Braille) and memory. Practical experience within the Uzbekistan Society of the Blind (UzSB), particularly the 2023 tournament held by its Namangan city branch, shows that dominoes has already taken an organized form at the local level, though it remains officially unrecognized nationwide. Based on these findings, recommendations are proposed for including dominoes in UzSB's official competition program and in the "Unlimited Opportunity" tournament.

Keywords: dominoes; visually impaired; inclusive sport; Braille; Uzbekistan Society of the Blind (UzSB); "Unlimited Opportunity".

Аннотация: В настоящих тезисах анализируется адаптированная форма игры в домино — широко распространённой среди слабовидящих, но недостаточно изученной в научном плане игры — и её социально-воспитательное значение. Показаны особенности адаптации костей домино для незрячих, а также роль игры в развитии чувствительности кончиков пальцев (навык, необходимый для освоения шрифта Брайля) и памяти. Практический опыт в системе Общества слепых Узбекистана (УЗОС), в частности турнир 2023 года, проведённый Наманганским городским отделением, показал, что домино уже приобрело организационную форму на местном уровне, однако до сих пор официально не признано в республиканском масштабе. На этой основе разработаны рекомендации по включению домино в официальную программу соревнований УЗОС и в турнир «Чексиз имкон» («Безграничные возможности»).

Ключевые слова: домино; слабовидящие; инклюзивный спорт; шрифт Брайля; Общество слепых Узбекистана (УЗОС); «Чексиз имкон».

Ko'zi ojizlar orasida jismoniy va intellektual rivojlanishga xizmat qiluvchi sport turlaridan biri — domino o'yinidir. U ommaviyligi va oddiyligi bilan ajralib

turadi, biroq bugungi kunga qadar ilmiy va uslubiy jihatdan yetarlicha o'rganilmagan. Ushbu tezisda domino o'yining ko'zi ojizlar uchun moslashtirilgan shakli, uning ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyati hamda O'zbekiston Ko'zi ojizlar jamiyati (O'zKOJ) tizimidagi amaliy tajribasi tahlil qilinadi.

Ko'zi ojizlar uchun domino toshlari maxsus tarzda ishlab chiqiladi: nuqtalar bo'rtiq (relyefli) holatda bo'ladi, toshning o'rtasidan seziladigan ajratuvchi chiziq o'tkaziladi, toshlarning o'zi esa odatdagidan yirikroq va qo'lda ushlab turishga qulay, mustahkam materialdan tayyorlanadi. Bu moslashtirish o'yinchiga tosh qiymatini barmoq uchi bilan bir lahzada aniq ajratish imkonini beradi, bunda umumiy o'yin qoidalari o'zgarishsiz qoladi. Natijada ko'zi ojiz va ko'zi ko'radigan insonlar bir stol atrofida teng sharoitda o'ynashlari mumkin bo'ladi[2].

Domino ko'zi ojizlar uchun bir vaqtning o'zida bir nechta vazifani bajaradi: birinchidan, u barmoq uchi sezgirligini mashq qildiradi, bu Brayl yozuvini o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikma; ikkinchidan, o'yin davomida stol ustidagi barcha toshlar va raqiblarning yurishlarini yodda saqlash zarurati insonning xotirasini rivojlantiradi; uchinchi, domino maxsus murabbiy, alohida zal yoki qimmat baho jihozni talab qilmaydi, shu sababli u korxona, mahalla va maktab-internat sharoitida arzon va qulay kundalik muloqot vositasiga aylanadi[2].

Tadqiqot davomida aniqlandiki, O'zbekiston Ko'zi ojizlar jamiyati tizimida 1991–2025-yillar mobaynida domino bo'yicha respublika miqyosida rasmiy musobaqa o'tkazilgani haqida hujjatli ma'lumot topilmadi. Shu bilan birga, viloyatlarda madaniy hordiq sifatida kichik doirada musobaqalar tashkil etib turiladi. Bunga misol qilib, Namangan shahar bo'linmasining «DOMINO» bo'yicha shahar birinchiligi musobaqasi nizomini keltirish mumkin (2023-yil 18–19 oktyabr, O'zbekiston Mustaqilligining 32 yilligiga bag'ishlangan): musobaqada 12 tagacha jamoa aylanma sistema asosida qatnashadi, undan ortiq bo'lganda guruhlariga bo'linadi; har bir partiya 6:6 hisobigacha o'ynaladi, g'alaba uchun 3, durang uchun 1 ochko beriladi; o'yin qoidalarini buzish (kichik raqam aytish, toshni qattiq urish,

shovqin solish, uyali aloqadan foydalanish) texnik mag'lubiyatgacha olib kelishi mumkin; g'oliblar esa to'plagan ochkolar yig'indisi bo'yicha aniqlanadi[3]. Bu tajriba domino o'yinining mahalliy darajada allaqachon tashkiliy shakl olganini, biroq respublika miqyosida hali tizimlashtirilmaganini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, domino ko'zi o'jizlar orasida eng ommaviy, ammo eng kam o'rganilgan va rasman tan olinmagan sport turlaridan biri bo'lib qolmoqda. Uning arzonligi, qulayligi va tarbiyaviy samaradorligini hisobga olib, quyidagilarni tavsiya etish maqsadga muvofiq: domino o'yinini O'zKOJ musobaqalarining rasmiy dasturiga kiritish; maktab-internatlarda shaxmat bo'yicha bo'lgani kabi, domino bo'yicha ham alohida murabbiylik shtatini joriy etish; hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 5-avgustdagi qarori bilan ta'sis etilgan «Cheksiz imkon» turniri doirasida ko'zi o'jiz sportchilar uchun domino bo'yicha alohida toifa ajratish[1]. Ushbu chora-tadbirlar domino o'yinini norasmiy madaniy hordiqdan tizimli, respublika miqyosidagi sport turiga aylantirish uchun zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shaxmatni yanada ommalashtirish va rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida // <https://lex.uz/docs/-6143004> [Murojat qilingan sana: 1309.2026]

2. Шашки, домино или карты: какие настольные игры доступны для инвалидов по зрению? // https://www.smartaids.ru/articles/poterya_zreniya/shashki_domino_karty_kakie_n_astolnye_igry_dostupny_nezryachim/ [Murojaat qilingan sana: 13.09.2026].

3. O'zbekiston Ko'zi o'jizlar jamiyati Namangan shahar bo'linmasining «DOMINO» bo'yicha shahar birinchiligi musobaqasi nizomi. — Namangan, 2023-yil 12-oktyabr (tasdiqlovchi: O'zKOJ Namangan shahar bo'linmasi raisi Z. Abdullayev).